

Gozdovi za ljudi

Slovenski alpski gozdovi v svetovnem letu gozdov

✎ Edo Kozorog¹

FOTO: OTON NAGLOST

Generalna skupščina Združenih narodov je letošnje leto razglasila za Mednarodno leto gozdov 2011. Pod geslom Gozdovi za ljudi bodo zato tudi pri nas na vseh ravneh potekali ciljno usmerjeni projekti, naravnani h krepitvi zavedanja ljudi o pomenu trajnostnega gospodarjenja ter ohranjanja in trajnostnega razvoja vseh vrst gozdov.

Stanje gozdov, zavedanje ljudi in odnos do gozda pa je v svetu, kjer je povprečna gozdnatost le 27 %, precej drugačno od evropskih dežel, kjer je gozdnatost kar 44 %, v Sloveniji pa okoli 60 %. Po podatkih FAO (Word's Forests 2007) je Slovenija za Finsko in Švedsko tretja najbolj gozdnata evropska država. Pomemben je tudi podatek, da se gozdnatost v svetu vsako leto zmanjša za povprečno 2,2 %, v Evropi in tudi v Sloveniji pa se gozdnatost vsako leto poveča za okoli 1 %. O stanju gozdov nam pove tudi povprečna lesna zaloga, ki je v svetu 107 m³/ha, v Evropi 110 m³/ha, v Sloveniji pa kar 282 m³/ha.

Naša pretekla tradicija in sedanja zakonodaja (zlasti Zakon o gozdovih in Nacionalni gozdni program) na področju varstva, ohranjanja in rabe gozdov zagotavljata zelo visoke standarde, ne samo v primerjavi s svetom, ampak tudi v primerjavi z ostalimi evropskimi državami. Vendar pa so tudi pričakovanja in zahteve različnih javnosti nadpovprečno visoke. Najverjetneje izhajajo iz dejstva, da imamo že od nekdaj uveljavljen standard sonaravnega in večnamenskega gospodarjenja z gozdovi, uveljavljeno pa je tudi načelo prostega gibanja javnosti v gozdovih, kar je zapisano v Zakonu o gozdovih. Zato tudi pri nas v praksi prihaja do različnih konfliktov, zlasti v alpskem svetu, kjer so ta

pričakovanja zaradi izjemno poudarjenih ekoloških in socialnih funkcij največja. Ti konflikti, ki na srečo niso prav pogosti, se v največji meri kažejo med različnimi vlogami (funkcijami) gozdov; to je ekološkimi, socialnimi in proizvodnimi.

Kateri od ključnih treh členov verige, to je naravno okolje, domačini oziroma lastniki zemljišč in obiskovalci gozdnega prostora oziroma najširša javnost, je pri nas najšibkejši?

GOZD

Naravno okolje, v tem primeru gozd kot ekološki življenjski prostor, je preko ekoloških funkcij gotovo med najbolj ohranjenimi v Evropi. To nam poleg številnih primerljivih kazalcev potrjuje tudi izjemno velik delež, ki je vključen v evropsko mrežo Natura 2000. V Sloveniji je ta kar 35,5 %, evropsko povprečje pa je 17 %. Ta je še zlasti velik, nad 50 %, v gozdovih in še večji v alpskem svetu. Več kot tretjina gozdov v alpskem svetu je dodatno

¹ Zavod za gozdove Slovenije.

razglašenih za varovalne gozdove, večji del Julijskih Alp pa pokriva Triglavski narodni park. Stanje je ugodno za večino rastlinskih in živalskih vrst, posledica tega pa so številne mednarodne obveznosti, ki jih je prevzela Slovenija. Še vedno najbolj znana je morda obveznost za ohranjanje zveri in zagotavljanje prehoda medveda v evropski prostor, ki poteka po koridorju preko Julijskih Alp, saj je bil v preteklosti v evropskem prostoru v celoti iztrebljen.

Res pa je, da marsikatero obveznost, ki smo si jo naložili, ne izpolnujemo v celoti. Stanje na mnogih področjih bi bilo lahko še boljše. V prvi vrsti je treba zagotoviti učinkovit in primerljiv monitoring oz. spremljanje stanja vrst in habitatov, na podlagi katerega bo naše ukrepanje racionalno in učinkovito. Za večino vrst pa imamo posneto le stanje ob vključitvi posameznih vrst in habitatov v Naturo 2000, nimamo še razvojnih trendov, pripravlajo pa se šele enotna (objektivna) merila za oceno in določitev ogroženosti in vzrokov zanje.

Morda ni nepomembno dejstvo, da Slovenija preko naravnega okolja, zlasti

velikega deleža gozdov, uveljavlja letni ponor CO₂ in s tem priznanje malusov zaradi neučinkovitosti prilagajanja na drugih, zlasti energetskih področjih. Zato so morda upravičena tudi pričakovanja za večja vlaganja v ohranjanje gozdov oziroma izvajanje tistega, kar je bilo že sprejeto kot obveznost.

OBISKOVALCI

Najširši interes javnosti in obiskovalcev alpskega prostora se odraža preko socialnih funkcij. Posebno težo tej funkciji daje z zakonom dopuščen prost dostop po gozdovih, ki ga v taki obliki poznajo v Evropi le še nekatere skandinavske države. K poudarjenosti te skupine funkcij v alpskem svetu močno prispeva tudi Triglavski narodni park in drugi regijski parki, v celotnem alpskem prostoru pa tudi močan obisk in številne planinske in druge poti ter objekti v gozdnem prostoru ali na zgornji gozdni meji. V gozdnem in alpskem prostoru so tudi vse pestrejšje dejavnosti, ki obremenjujejo okolje. Tradicionalnemu gorništvu so se pridružili še gorsko kolesarjenje, vodni in zračni športi,

MEDNARODNO LETO GOZDOV • 2011

Gozdovi za ljudi

soteskanje, razmahnilo se je gobarstvo in drugo nabiralništvo, popotništvo, turno smučanje, gorsko tekaštvo, pohodništvo in še marsikaj.

Tu se poleg povsem novih dejavnosti pojavlja tudi nov pristop pri tradicionalnih dejavnostih, npr. gorništvu se vse bolj seli s planinskih poti na celoten gorski prostor – do najbolj skritih divjin so včasih pokukali le posamezniki, danes pa so te z odlično opremo in vodniško literaturo dostopne že vsakomur, če ne drugače, pa preko turističnih podjetij, celo tujih. Poleg vse širše dejavnosti je problem tudi večja obremenitev, to je število obiskovalcev, ki se ponekod povečuje eksponentno, vse bolj tudi preko celega leta. Med njimi je zaradi lažje dostopnosti vse več okoljsko neosveščenih. Na drugi strani na žalost upada članstvo v planinskih in drugih društvih, ki na svoje člane delujejo vzgojno, tako s stališča varnosti kot okoljske osveščenosti.

Zato je na tem področju država sicer sprejela številne predpise, preko katerih je omejeno nabiranje gob in drugih gozdnih dobrin, ponekod je prepovedano ali časovno omejeno plezanje ali celo prosto gibanje, v naravnem okolju (torej zunaj cest) je prepovedana vožnja nasploh, torej tudi z gorskimi kolesi. Marsikje je prepovedano soteskanje in drugi vodni športi, omejena je nadelava novih planinskih poti ...

Na žalost pa ni težko ugotoviti, da se na vseh področjih omejitve ne upoštevajo, saj se slabo nadzirajo. Naravovarstveni nadzor bi se moral izvajati v celotnem naravnem okolju že pet let, pa za to ni denarja, zato ga izvaja le uprava TNP na območju Triglavskega narodnega

Grebeni Govcev so največje naravno rastišče črnega borovja v Sloveniji. FOTO: EDO KOZOROG

Slika 1: Intenzivnost gospodarjenja z gozdovi

parka. Več kot deset let že velja Uredba o prepovedi vožnje v naravnem okolju, ki prepoveduje tudi vožnjo s kolesi zunaj cest, pa večina za to sploh ne ve ali pa jo zavestno krši, saj je nadzor le občasen (zanj je pristojna policija). Podobno je z nabiranjem gob in drugih postranskih gozdnih proizvodov.

Tudi Zakon o planinskih poteh, ki je bil sprejet pred štirimi leti, se ne izvaja, kljub temu, da so bili že v letu 2008 sprejeti podzakonski akti. To vprašanje je pomembno, ker igra pri tem ključno vlogo Planinska zveza Slovenije in ker so povod za občasne spore med planinci in lastniki zemljišč tudi planinske poti. Evidence o planinskih poteh, ki bi po zakonu morala biti vzpostavljena že pred dobrima dvema letoma, še ni. Ta bi prinesla določen red na tem področju, saj je podlaga za izvajanje večine določb Zakona o planinskih poteh, vključno s financiranjem opravljanja skrbništva. Podatke o prostorskem prikazu planinskih poti in njihovi kategorizaciji in o skrbniških posameznih planinskih poti pripravi PZS, vzpostavi, vodi in vzdržuje pa jih ministrstvo, pristojno za prostor.

Ključno je predvsem potrdilo o skladnosti kategorizacije planinskih poti s tem zakonom in z drugimi predpisi, ki ga izda pristojno ministrstvo. Že vse to kaže na organizacijsko, tehnično pa tudi pravno zahtevnost reševanja tovrstnih vprašanj, zato je vnaprejšnje obtoževanje deležnikov v takih sporih morda nekorrektno, saj se najprej postavi vprašanje, kdo je pravzaprav kršitelj. Na srečo pa so

taki spori, upoštevajoč izjemno mrežo planinskih poti v Sloveniji, bolj posebnost kot pravilo.

LASTNIKI

Lokalni prebivalci večinoma nastopajo tudi kot lastniki zemljišč. Njihov interes (zlasti v vlogi lastnikov zemljišč) je predvsem ohranjanje tradicionalnih dejavnosti (kmetijstvo, gozdarstvo in lovstvo, torej proizvodnih funkcij). Večina objektivnih kazalcev (demografske razmere, število glav drobnice, obdelana površina, odstrel divjadi, posek ...)

kaže, da so te obremenitve v prostoru vse manjše.

Ker govorimo o gozdovih, naj posebej omenimo posek kot osnovni pokazatelj intenzivnosti gospodarjenja z gozdovi (slika 1). Zaradi akumulacije lesnih zalog sta se prirastek in možni posek precej povečala, dejanski posek pa ni nič večji in v zadnjih letih predstavlja le 42 % prirastka, kar je med najnižjimi v Evropi. V alpskem svetu pa je ta še nižji zaradi težjih spravičnih razmer in ekonomike, ki je vse bolj neizprosna. Posledica tega je, da je lastnina marsikje, še posebej v goratem svetu, bolj breme kot zagotavljanje prihodka, kar z vidika ohranjanja podeželja in kulturne krajine ni ugodno.

Podobno smo na evropskem repu tudi po samooskrbi s hrano, ki je že pod 60 %. Obseg intenzivnosti teh tradicionalnih dejavnosti ostaja torej enak ali se celo krči, pojavljajo se le nujne strukturne spremembe, ki jih narekujejo socializacija dela, pomanjkanje delovne sile in ekonomika. Spremembe omogoča tehnološki napredek, ki prinaša tudi prijaznejše tehnologije do okolja (podobno je tudi pri oskrbovanju planinskih koč in na vseh drugih področjih). Posledica tega so v okolju vidne predvsem v zaokrožanju kmetijske posesti v kmetijstvu, v gozdarstvu pa ponekod dodatne gozdne prometnice, ki omogočajo dostop sodobnejšim, bolj prilagodljivim strojem, kar posledično

Določitev dreves za posek se opravi v sodelovanju z lastnikom gozda in Zavodom za gozdove Slovenije. FOTO: EDO KOZOROG

Gozdovi so najcenejši gradbeni in energetski vir ter dodatni dohodek za gorske kmetije. FOTO: EDO KOZOROG

pomeni tudi manjši poseg v prostor. Razlika od ostalih deležnikov pa je, da se za lastnike zemljišč vsa zakonodaja izvaja, saj mora lastnik za posege pridobiti vsa dovoljenja in soglasja, zaradi vse večjih zahtev pa so posegi precej dražji in organizacijsko zahtevnejši kot nekoč. Seveda so med obiskovalci in tudi med lastniki taki, ki ne spoštujejo zakonodaje. Vendar so lastniki zemljišč bolj izpostavljeni nadzoru inšpekcije, javne gozdarske službe in tudi številnih obiskovalcev, ki imajo prost dostop po cestah in vlakih v njihov gozd. Res je sicer, da zaradi poudarjenih ekoloških in socialnih funkcij lastniki zemljišč dobijo določene subvencije. Vendar je delež subvencioniranih kmetijskih površin kar 75 % vseh kmetijskih zemljišč, medtem ko je delež subvencioniranih gozdnih zemljišč manj kot 1 % površine vseh gozdov.

Lastniki zemljišč plačujejo tudi davek, ki sicer doslej ni bil pretirano velik. Ob zadnjem izračunu vrednosti nepremičnin pa so se vsi lastniki zemljišč držali za glavo,

saj so bile vse vrednosti nepremičnin na podeželju, zlasti pa v alpskem svetu, tudi do desetkrat precenjene.

Ključno za vse tri člene omenjene verige je, ali se bodo te vrednosti v prihodnje prelile tudi v davke, saj se bo v tem primeru odnos do zasebne lastnine precej zaostрил.

Končno oceno, kateri člen je najšibkejši v sicer sorazmerno močni verigi slovenskih gozdov, prepuščam bralcu. Vsekakor pa bi bilo narobe, da bi za morebitno šibkost posameznega člena krivili preostala dva člena, saj je pri tem pomembnejši vezni člen med njimi, to je država, ki pripravlja in izvaja ustrezno zakonodajo. Na žalost se interes države odraža preko več ministrstev; okoljskega, ministrstva za kmetijstvo in gozdarstvo pa ministrstva, ki pokriva energetiko in gospodarstvo, v katerega sodi tudi turizem. Zato je mnogokrat pomanjkljiva uskladitev prioritet (primer so denimo vetrne elektrarne v energetskem programu in težave pri izvedbi le-teh zaradi naravovarstva, podobno pa je tudi z izkoriščanjem

biomase), posledica pa so včasih slabo usklajeni zakoni in prostorski akti. Še večji problem je neizvajanje zakonodaje. Ta se trenutno lažje izvaja v primeru lastnikov zemljišč, ki z imenom in priimkom za vse nepravilnosti navadno tudi odgovarjajo. V taki vlogi se pojavljajo tudi planinska društva kot lastniki planinskih koč, podobno pa bo tudi pri skrbnikih posameznih planinskih poti, ko bo vzpostavljena evidenca planinskih poti, kar bo pomenilo zanje večjo odgovornost!

Za vse ostale številne obiskovalce (tudi iz tujine) brez imena in priimka pa zaenkrat ostajajo omejitve le mrtve črke na papirju ...

V času redakcije prispevka je Statistični urad Republike Slovenije ob Mednarodnem letu gozdov izdal publikacijo *Drevo, gozd, les*, ki dopolnjuje zgornji prispevek s statističnimi in grafičnimi podatki o gozdovih in gozdarstvu v Sloveniji z zelo nazornimi primerjavami tudi z ostalimi državami članicami EU.

Glej: <http://www.stat.si/doc/pub/LES-SLO-internet.pdf>.